

УДК 342.9:5.08

Оксана ЦАРЕВИЧ,

суддя, Печерський районний суд міста Києва, вулиця Володимирська, 15, Київ, 01601, Київ, Україна

ORCID: 0009-0003-5738-1924

DOI: 10.32782/LST/2022-3-7

Бібліографічний опис статті: Царевич, О. (2022). Зарубіжний досвід запобігання корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг. *Law. State. Technology*, 3, 41–46, doi: 10.32782/LST/2022-3-7

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Наукова стаття присвячена висвітленню зарубіжного досвіду запобігання корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг. Одним із ключових документів Європейського Союзу в царині надання публічних послуг, котрий слугує одним із механізмів мінімізації корупційних загроз, є Комплексна антикорупційна політика Європейського Союзу, датована 28 травня 2003 року. Цей документ формулює основоположні принципи протидії зазначеному негативному явищу в рамках Європейського Союзу та окреслює ключові напрями розбудови боротьби з корупцією в новоприйнятих державах-членах, країнах-претендентах та третіх країнах, що підтверджується Повідомленням Комісії від 28 травня 2003 року та Рамковим рішенням Європейської Ради 568 від 22 липня 2003 року.

Зроблено висновок, що антикорупційне законодавство за кордоном еволюціонує до використання не лише адміністративних і кримінально-правових інструментів, а й усього юридичного арсеналу для боротьби, роблячи акцент на превентивних заходах (запобіганні). Щоб збалансувати корупційні ризики у сфері публічних послуг та сформувати сучасну національну модель боротьби з корупцією, критично важливо враховувати позитивний міжнародний досвід, набутий успішними країнами. Застосовуючи конкретні норми міжнародного права в цій сфері, слід пам'ятати, що особливості сучасного міжнародного антикорупційного співробітництва визначаються широким набором об'єктивних та суб'єктивних факторів. До них належать: глобалізація корупційних практик; перетворення корупції на загрозу національній безпеці; невідомі переходи на шляху демократичного розвитку; висока латентність корупційних практик; тісний зв'язок корупції з іншими злочинами, як-от відмивання грошей, шахрайство, тероризм; складність корупції та її здатність адаптуватися до будь-яких обставин; недоліки та недосконалість нормативно-правових актів та орієнтирів у національному законодавстві.

Ключові слова: державна послуга, зарубіжний досвід, корупція, корупційні ризики, публічна послуга, послуга, удосконалення.

Oksana Tsarevych

judge, Pechersk District Court of Kyiv 15 Volodymyrska Street, Kyiv, Kyiv 01601, Ukraine

ORCID: 0009-0003-5738-1924

DOI: 10.32782/LST/2022-3-7

To cite this article: Tsarevych, O. (2022). Zarubizhnyi dosvid zapobihannia koruptsiinykh ryzykiv u sferi nadannia publicznykh posluh [Foreign experience in preventing corruption risks in the provision of public services]. *Law. State. Technology*, 3, 41–46, doi: 10.32782/LST/2022-3-7

FOREIGN EXPERIENCE IN PREVENTING CORRUPTION RISKS IN THE PROVISION OF PUBLIC SERVICES

The scientific article is devoted to highlighting foreign experience in preventing corruption risks in the provision of public services. One of the key documents of the European Union in the field of public services, which serves as one of the mechanisms for minimizing corruption threats, is the Comprehensive Anti-Corruption Policy of the European Union, dated May 28, 2003. This document formulates the fundamental principles of combating this negative phenomenon within the framework of the European Union and outlines the key areas of development of the fight against corruption in the newly admitted Member States, candidate countries and third countries, which is confirmed by the Commission Communication of May 28, 2003 and the Framework Decision of the European Council 568 of July 22, 2003.

It is concluded that anti-corruption legislation abroad is evolving to use not only administrative and criminal law instruments, but also the entire legal arsenal for the fight, emphasizing preventive measures (prevention). In order to balance corruption risks in the field of public services and form a modern national model of combating corruption, it is critically important to take into account the positive international experience gained by successful countries. When applying specific norms of international law in this area, it should be remembered that the features of modern international anti-corruption cooperation are determined by a wide range of objective and subjective factors. These include: globalization of corrupt practices; transformation of corruption into a threat to national security; unresolved obstacles to democratic development; high latency of corrupt practices; close connection of corruption with other crimes, such as money laundering, fraud, terrorism; complexity of corruption and its ability to adapt to any circumstances; shortcomings and imperfections of regulatory legal acts and guidelines in national legislation.

Key words: public service, foreign experience, corruption, corruption risks, public service, service, improvement.

Актуальність проблеми. Норми міжнародного антикорупційного законодавства знайшли своє відображення в національному законодавстві провідних країн світу, яке визначає перелік діянь, що належать до корупційних, серед осіб, на яких поширюється дія антикорупційного законодавства (конвенція ООН ратифіковано 167 країнами світу). Деякі країни прийняли комплекс заходів як нормативного, так і організаційного характеру для приведення національного законодавства у відповідність до вимог Конвенції ООН проти корупції.

Одним з найважливіших документів Європейського Союзу у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам є Комплексна антикорупційна політика Європейського Союзу від 28 травня 2003 року, яка визначає основні засади протидії цьому негативному явищу в Європейському Союзі та окреслює принципи розвитку боротьби з корупцією в нових державах-членах, країнах-кандидатах та третіх країнах Повідомлення Комісії від 28 травня 2003 року та Рамкове рішення Європейської Ради 568 від 22 липня 2003 року (Легеза, 2016). Надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам визначає поняття «активної» та «пасивної» корупції та встановлює санкції проти фізичних, у тому числі юридичних осіб, які вчиняють такі діяння (Легеза, 2016).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню проблем, асоційованих з корупцією, виникненням корупційних загроз та розробці механізмів для їхнього запобігання та протидії, присвятили свою працю численні українські дослідники. Результати їхніх праць знайшли своє відображення в публікаціях, авторство яких належить: В. Авер'янову, Л. Багрію-Шахматову, О. Банчуку, Л. Білій-Телуньовій, В. Білоусу, Ю. Битяку, Є. Гетьману, В. Горощуку, Є. Додіну, Е. Дмитренку, О. Захарчуку, І. Коржу, Т. Кравченко, О. Кузьменко, Є. Легезі, П. Лютікову, Р. Мельнику, О. Миколенко, І. Мазуру, М. Маринюку, О. Новікову, Н. Онищенко, Т. Плугатар, Д. Приймаченко, О. Проневичу, О. Прохоренко, С. Рогульському, М. Руденку, В. Шкарупі, Х. Ярмачі та інших.

Серед закордонних вчених, які вивчали різні грані корупції, вирізняються: П. Ван Дюйн, Д. Поуп, Е. Генкінс, Д. Кауфман, Д. Хелман, С. Пуффер, В. Кудрявцева, А. Кірпічников, М. Костенніков та інші. Водночас, вищезазначені наукові дослідження не приділили належної уваги поглибленому аналізу корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг. Аналіз наукових джерел з обраної тематики вка-

зує на те, що деякі аспекти корупційних ризиків у діяльності суб'єктів публічного управління щодо надання публічних послуг вимагають нових наукових підходів для їхнього вдосконалення та оптимізації.

Метою статті є розкриття змісту зарубіжного досвіду запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці стверджують, що Фінляндія має чітку та ефективну антикорупційну систему у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам, яка ґрунтується на дієвій правовій базі та громадській підтримці (Corruption Perceptions Index Transparency International, 2021). Міжнародна неурядова антикорупційна організація Transparency International відносить Фінляндію до найменш корумпованих країн світу, зокрема у сфері надання публічних послуг.

Фінляндія є членом Європейського Союзу і підписала всі основні нормативні акти ЄС щодо організованої злочинності, в тому числі у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам (Corruption Perceptions Index Transparency International, 2021). Однак країна дуже обережно імплементувала європейське законодавство у свою внутрішню правову систему, зокрема у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг (Corruption Perceptions Index Transparency International, 2021). Фінський законодавець закріпив принципи запобігання та стримування злочинності в кожному нормативному акті в тому числі, у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам що визначає конкретні сфери діяльності, а не види правопорушень (Corruption Perceptions Index Transparency International, 2021). Відповідно до положень Кримінального кодексу Фінляндії, вчинення діянь, визначених як «корупція», в тому числі у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам карається санкціями від штрафу до позбавлення волі на строк до чотирьох років, залежно від ступеня суспільної небезпеки правопорушення (Гарашук, А. О. Мухатаєв, 2010).

Слід зазначити, що в багатьох країнах світу розроблено, прийнято та впроваджено спеціальне антикорупційне законодавство, спрямоване на реалізацію цілеспрямованих заходів у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам (Коруля, 2014). Наприклад, у Румунії Закон

78/2000 «Про запобігання, виявлення та покарання за корупцію» діє з 2000 року, а Закон 39 «Про запобігання та боротьбу з організованою злочинністю» (21 січня 2003 року) - з 1 березня 2003 року, який також запобігає корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг (Коруля, 2014).

З 2006 року з метою запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг серед суддів та інших працівників судової системи в польських судах у залах судових засідань встановлюються відеокамери та мікрофони, які фіксують хід судового процесу та поведінку кожного учасника (суддів, прокурорів, адвокатів та судових репортерів) (Колісніченко, 2009).

У сфері запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг Бельгія пішла не лише традиційним репресивним шляхом криміналізації корупційних діянь, але й приділила увагу запобіганню корупції в цій сфері (Ахтирська, 2015). Тому це питання знайшло своє відображення в реформі SORECMS (модернізація державного адміністрування у сфері надання публічних послуг), зокрема в секторі управління фінансами (Ахтирська, 2015). У Бельгії поняття запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг було розширено до зловживання владою і включає не лише кримінальний вимір, а й роз'яснення норм (правил, стандартів), увагу до них та прозорість поведінки, що призвело до розробки кодексу поведінки (деонтології) (Ахтирська, 2015).

Про ефективність імплементації Закону Республіки Польща від 16 листопада 2000 року «Про запобігання незаконній торгівлі, запобігання введенню у фінансовий обіг коштів з незаконних або невідомих джерел та запобігання фінансуванню тероризму», який набув чинності в листопаді 2000 року, свідчить практика діяльності польських правоохоронних органів у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам (Колісніченко, 2009). Було досягнуто значно більшої ефективності у запобіганню корупції у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам (Колісніченко, 2009). Зазначеним законом було створено нове Національне агентство фінансової розвідки, завданням якого є створення банку даних для всіх уповноважених державних органів з метою запобігання злочинній діяльності у фінансовому секторі та боротьби з використанням незаконних джерел доходів, зокрема у сфері надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупційним ризикам (Колісніченко, 2009).

Міжнародними організаціями запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг є: Група держав проти корупції (GRECO), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз та інші міжнародні інституції (Керницька, 2010).

Одним з перших прийнятих документів, що містить міжнародно-правові інструменти та стандарти створення спеціалізованих антикорупційних підрозділів щодо надання публічних послуг, стала резолюція ООН під назвою «Попередження злочинності та кримінальне правосуддя в контексті розвитку: виконання та перспективи міжнародного співробітництва». Наступним міжнародним документом щодо запобігання корупційним ризикам надання публічних послуг є «Практичні заходи боротьби з корупцією», прийнята на 8-й Конференції ООН з попередження злочинності (Гавана, 27 серпня - 7 вересня 1990 року) (Констенко, Кухарук, 2013). Основні положення цієї резолюції ООН лягли в основу формулювання «Антикорупційного документа глобального значення», який встановлює міжнародні стандарти для спеціального антикорупційного органу Конвенції ООН проти корупції, прийнятої 58-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 року (ратифікована законами України 18 жовтня 2006 року) (Легеза, 2016).

Норми цієї міжнародної конвенції запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг вимагають від держав-учасниць - створити відповідні установи або органи, що здійснюють запобігання корупції через правоохоронні органи, та надати їм необхідну незалежність, необхідні матеріальні ресурси та професійний персонал; - мати установи або органи, що спеціалізуються на боротьбі з корупцією через правоохоронні органи та мають необхідну незалежність для ефективного виконання своїх функцій без неправомірного впливу; - мати установу або орган чи особу, що мають необхідну незалежність для ефективного виконання своїх функцій без неправомірного впливу (ст. 50, 6 та 36) (Задирака, 2014).

Одними з перших документів на європейському рівні запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг, які звернули увагу на необхідність професіоналізації осіб або органів, відповідальних за боротьбу з корупцією, були Резолюція Комітету міністрів Ради Європи від 6 листопада 1997 року «Про 20 керівних принципів боротьби з корупцією» (Констенко, 2013) та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, Рекоменда-

ції GRECO ОЕСР та Антикорупційної мережі Східної Європи та Центральної Азії є особливо актуальними для створення антикорупційного органу в Україні (Легеза, 2016). Зокрема, у звіті (в рамках об'єднаного першого та другого раунду оцінки України GRECO (Страсбург, 19-23 березня 2007 року) зазначається, що Україні бракує правоохоронної функції, і рекомендується створити агентство для нагляду за реалізацією національної антикорупційної стратегії та відповідних планів дій, а також пропонувати нові стратегії та заходи для запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг (Легеза, 2016). Така організація повинна представляти органи державної влади та громадянське суспільство і мати необхідний рівень незалежності для забезпечення ефективного моніторингу та оцінки (Метельова, 2009).

З огляду на ці міркування, заслуговує на увагу Загальна рекомендація для України щодо виконання Стамбульського плану дій Антикорупційної мережі країн Східної Європи та Центральної Азії щодо запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг, прийнята 21 січня 2004 року. Рекомендація закликає до створення національного антикорупційного органу запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг, що спеціалізується та уповноважений на виявленні, розслідуванні та кримінальному переслідуванні корупційних правопорушень, одним з основних завдань якого є сприяння міжвідомчій співпраці між численними правоохоронними органами, органами безпеки, фінансового контролю та органами, що займаються розслідуванням корупції у сфері надання публічних послуг (Колісніченко, 2009).

Удосконалення правової бази для ефективного запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг в багатьох країнах призвело до розробки низки додаткових правових, організаційних та інформаційних заходів (Дмитренко, 2015). Зокрема, деякі країни прийняли національні антикорупційні стратегії (доктрини, директиви тощо) або програми (Дмитренко, 2015). Ці програми спрямовані на перспективу і передбачають реалізацію низки інституційних, законодавчих та інших заходів, спрямованих на подальше вдосконалення існуючих антикорупційних систем у сфері надання публічних послуг (Дмитренко, 2015). Національна антикорупційна програма зосереджена на створенні ефективних механізмів і систем контролю, включаючи роботу організацій громадянського суспільства та широкого кола незалежних ЗМІ запобігання корупційним ризикам

у сфері надання публічних послуг (Дмитренко, 2015). 3 вересня 1999 року Парламент Швейцарії затвердив директиву про організацію та реалізацію політики безпеки з метою забезпечення належного реагування на потенційні загрози внутрішній безпеці запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг (Дмитренко, 2015). З метою вдосконалення системи національної безпеки у 2002 році Швейцарія завершила створення нової структури державних інституцій у цій сфері (Дмитренко, 2015).

Сполучене Королівство має високі стандарти громадянської поведінки завдяки політичним і законодавчим заходам, моральним змінам і більш ефективному громадському контролю над державними службовцями з метою запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг. Країна має давні традиції боротьби з корупцією (Новіков, 2015). Антикорупційні механізми запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг організовані на законодавчому рівні (Новіков, 2015). Вже у 1889 році був прийнятий перший закон про корупцію в державних установах, в тому числі у сфері надання публічних послуг (Новіков, 2015). Антикорупційні закони 1906 та 1916 років стали реакцією суспільства на поширення цього соціально-політичного явища, зокрема у сфері надання послуг. Всупереч традиційним правовим принципам, ці закони вимагають від чиновників доводити свою невинуватість як напрямку запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг (Новіков, 2015).

Національне антикорупційне законодавство як напрямку запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг Великої Британії є досить розгалуженим, оскільки окремі норми матеріального права, що стосуються правовідносин, які виникають у зв'язку з корупційними діями, вчиненими окремими посадовими особами, містяться в різних законах (у тому числі в кримінальному праві та інших галузях права) (Осика, 1998). Відсутність кодифікованого законодавства запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг призвела до труднощів у його застосуванні правоохоронними органами Великої Британії (Осика, 1998).

У 2005 році Міністерство внутрішніх справ було подано проект антикорупційного законодавства запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг на розгляд відповідних відомств Великої Британії (Осика, 1998). Оновлений законопроект узагальнює

попереднє антикорупційне законодавство запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг і скасовує депутатську недоторканність, особливо за дії, що мають ознаки корупції (Содомора, 2021). Деякі країни мають законодавство, безпосередньо спрямоване на запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг, тоді як інші регулюють окремі аспекти в рамках Закону про боротьбу з організованою злочинністю або Закону про регулювання діяльності державних службовців (наприклад, Литва, Румунія) (Осика, 1998).

З іншого боку, багато країн, таких як Австрія, Чеська Республіка та Швеція, не мають спеціального антикорупційного законодавства запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг (Литвиненко, 2015). У цих країнах нормативно-правове регулювання цих питань здійснюється через низку законодавчих актів запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг, а діяльність державних органів регулюється відповідними розділами Кримінального кодексу або в рамках співпраці з міжнародними організаціями, зокрема, Інтерполом та Європолом (Литвиненко, 2015). У Швеції, наприклад, не існує спеціальних державних програм або спеціальних державних установ для запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг, оскільки

корупція не вважається серйозною загрозою для суспільства (Литвиненко, 2015).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, бачимо, що антикорупційне законодавство за кордоном еволюціонує до використання не лише адміністративних і кримінально-правових інструментів, а й усього юридичного арсеналу для боротьби, роблячи акцент на превентивних заходах (запобіганні).

Щоб збалансувати корупційні ризики у сфері публічних послуг та сформувані сучасну національну модель боротьби з корупцією, критично важливо враховувати позитивний міжнародний досвід, набутий успішними країнами. Застосовуючи конкретні норми міжнародного права в цій сфері, слід пам'ятати, що особливості сучасного міжнародного антикорупційного співробітництва визначаються широким набором об'єктивних та суб'єктивних факторів. До них належать: глобалізація корупційних практик; перетворення корупції на загрозу національній безпеці; невідомі перешкоди на шляху демократичного розвитку; висока латентність корупційних практик; тісний зв'язок корупції з іншими злочинами, як-от відмивання грошей, шахрайство, тероризм; складність корупції та її здатність адаптуватися до будь-яких обставин; недоліки та недосконалість нормативно-правових актів та орієнтирів у національному законодавстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Легеза Є. О. Теорія публічних послуг : адміністративно-правова складова : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 452 с.
2. Corruption Perceptions Index Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>.
3. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія / В. М. Гаращук, А. О. Мухатаєв. Харків: *Право*, 2010. 144 с. URL.: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2011/Garashuk_2010.pdf (дата звернення: 02.06.2022).
4. Коруля І. В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 170-173.
5. Колісниченко Н. М. Державна служба в Європейському Союзі. Європеїзація та розвиток державної служби в Україні: навч. посіб. / за заг. ред.: М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудіка. Київ: *Міленіум*, 2009. С. 40-47.
6. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. *Віче*. № 18, 2015. С. 9-11.
7. Керницька М., Розлуцький Н. Стан та перспективи у антикорупційній діяльності на міжнародному рівні. *Вісник Львівського Університету*. 2010. Вип. 44. С. 392-395.
8. Констенко О. Б., Кухарук А. В. Імплементація європейських стандартів запобігання та боротьби з корупцією в національне законодавство: навч. -метод. матеріали / за ред. Т. А. Саченко. Київ : НАДУ, 2013. 60 с.
9. Задирака Н. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. *Віче*. 2014. № 10. С. 27-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_10_12.
10. Метельова Т. Європа на обрії: стан і перспективи співробітництва Україна. ЄС. *Віче*. № 16, 2009. С. 2-4.
11. Дмитренко Е. Міжнародні стандарти створення і діяльності спеціального антикорупційного органу в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 29-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapr_2015_1_6. (дата звернення: 02.06.2022).

12. Новіков О. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. *Ефективність державного управління*: збірник наукових праць. Вип. 43, 2015. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/edu_43/fail/8.pdf. (дата звернення: 02.01.2022).
13. Осика М.І. Проблеми корупції у Великобританії. Організаційні та правові проблеми боротьби з корупцією: Матеріали «круглого столу». 5 червня 1998 р., м. Харків. Х.: 1998. С. 71-74
14. Литвиненко В.І. Зарубіжний досвід організації та діяльності суб'єктів протидії корупції та можливості його використання в Україні. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 175-181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_4_25. (дата звернення: 02.12.2024).
15. Содомора Р.О. Корупційні ризики: адміністративно-правові засади протидії. дис. канд. юрид. наук. спец.: 12.00.07. Тернопіль, 2021. 215 с.

REFERENCES:

1. Leheza Ye. O. Teoriia publichnykh posluh : administrativno-pravova skladova : monohrafiia [Theory of public services: administrative and legal component]. monograph. Kherson: Helvetica Publishing House, 2016. 452 p. [in Ukrainian]
2. Corruption Perceptions Index Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>.
3. Aktualni problemy borotby z koruptsiieiu v Ukraini: monohrafiia / V. M. Harashchuk, A. O. Mukhataiev [Current problems of combating corruption in Ukraine: monograph / V. M. Garashchuk, A. O. Mukhatayev]. Kharkiv: Pravo, 2010. 144 p. URL.: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2011/Garashuk_2010.pdf(access date: 02.06.2022). [in Ukrainian]
4. Korulya I. V. Zarubizhnyi dosvid u sferi protydii koruptsii ta mozhlyvist yoho vykorystannia v Ukraini [Foreign experience in the field of combating corruption and the possibility of its use in Ukraine]. Comparative analytical law. 2014. No. 1. P. 170-173. [in Ukrainian]
5. Kolisnichenko N. M. [Civil Service in the European Union. Europeanization and Development of Civil Service in Ukraine: Textbook / ed. by M. Boytsuna, Ya. Mudryo, O. Rudik]. Kyiv: Millennium, 2009. P. 40-47. [in Ukrainian]
6. Akhtyrskaya N. Derzhavna sluzhba v Yevropeiskomu Soiuzi. Yevropeizatsiia ta rozvytok derzhavnoi sluzhby v Ukraini: navch. posib. / za zah. red.: M. Boitsuna, Ya. Mudroho [International Experience in Combating Corruption as a Vector for the Formation of National Anti-Corruption Policy: A Review of Romanian Legislation. Viche]. No. 18, 2015. P. 9-11. [in Ukrainian]
7. Kernytska M., Rozlutskyi N. Stan ta perspektyvy u antykoruptsiinii diialnosti na mizhnarodnomu rivni [State and prospects in anti-corruption activities at the international level]. Visnyk of Lviv University. 2010. Issue 44. P. 392-395. [in Ukrainian].
8. Konstenko O. B., Kuharuk A. V. Implementatsiia yevropeiskyykh standartiv zapobihannia ta borotby z koruptsiieiu v natsionalne zakonodavstvo [Implementation of European standards for preventing and combating corruption in national legislation]: teaching and methodological materials / edited by T. A. Sachenko. Kyiv: NAPU, 2013. 60 p. [in Ukrainian].
9. Zadyraka N. Svitovyi dosvid zapobihannia ta protydii koruptsii: do pytannia pro intehtratsiiu zakonodavstva Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu [World experience in preventing and combating corruption: on the issue of integrating Ukrainian legislation into European Union law]. Viche. 2014. No. 10. P. 27-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_10_12. [in Ukrainian]
10. Metelova T. Yevropa na obrii: stan i perspektyvy spivrobitnytstva Ukraina [Europe on the horizon: state and prospects for cooperation Ukraine]. EU. Viche. No. 16, 2009. P. 2-4. [in Ukrainian]
11. Dmytrenko E. Mizhnarodni standarty stvorennia i diialnosti spetsialnoho antykoruptsiinoho orhanu v Ukraini [International standards for the creation and operation of a special anti-corruption body in Ukraine]. Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine. 2015. No. 1. P. 29-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_1_6. (access date: 02.06.2022). [in Ukrainian]
12. Novikov O. World experience in the functioning of specialized anti-corruption bodies. The effectiveness of public administration: collection of scientific works. Issue 43, 2015. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/edu_43/fail/8.pdf. (access date: 02.01.2022). [in Ukrainian]
13. Osyka M.I. Problemy koruptsii u Velykobrytanii. Orhanizatsiini ta pravovi problemy borotby z koruptsiieiu [Problems of corruption in Great Britain. Organizational and legal problems of combating corruption]. Materials of the "round table". June 5, 1998, Kharkiv. Kh.: 1998. P. 71-74. [in Ukrainian]
14. Lytvynenko V.I. Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii ta diialnosti subiektiv protydii koruptsii ta mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini [Foreign experience of organization and activity of subjects of counteraction to corruption and possibilities of its use in Ukraine]. Public law. 2015. No. 4. P. 175-181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_4_25. (date of access: 02.12.2024). [in Ukrainian]
15. Sodomora R.O. Koruptsiini ryzyky: administrativno-pravovi zasady protydii [Corruption risks: administrative and legal principles of counteraction]. dissertation. candidate of legal sciences. special: 12.00.07. Ternopil, 2021. 215 p. [in Ukrainian]